

YÜZÜNCÜ YILINDA EKİM DEVRİMİ VE TARİH YAZIMININ DEĞİŞEN MEVSİMLERİ*

Yrd. Doç. Dr. Onur İşçi

Bilkent Üniversitesi
İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
ORCID: 0000-0002-8212-7375

Öz

1917 Rus devrimleri üzerine yazılan tarih incelemelerine genel bir bakış atan bu makalede iki temel mesele ele alınıyor. İlk olarak 1917 Rus Devrimi'nin temel nedenlerini çevreleyen başlıca bilimsel tartışmalar üzerinde duruluyor ve 1917 ihtilalcilerini kışkırtan sosyal problemlerin günümüz bilim insanlarının halâ kafalarını neden karıştırmaya devam ettiği tartışılıyor. İkinci olarak, Şubat-Ekim arası hükümeteşiz dönemin ve Rusya'nın çifte hükümetle (Petrograd Sovyeti ve Geçici Hükümet) olan sorunlu ilişkisinin tarihsel anlamı incelenirken, Ekim 1917'deki Bolşevik darbesine yol açan rollerini görebilmek için Orlando Figes'in "demokratik sosyalizmin Hamletleri" olarak adlandırdığı aktörlere değiniliyor. Makalenin sonuç kısmında ise, tarih literatüründeki değışen eğilimler, Rusya'nın son dönemine ilişkin konular, ve tarihçilerin 30 yıla yakın bir zamandır sürdürdükleri tartışmalar inceleniyor.

Anahtar Sözcükler: 1917 Rus Devrimleri, Romanov Hanedanlığı, Bolşevik Partisi, Birinci Dünya Savaşı, Lenin

The Centenary of the October Revolution and Changing Currents in Historical Literature

Abstract

The present work seeks to provide readers of Russian history with a brief historiographical synopsis of the Romanov Empire's revolutionary years in 1917. I plan to divide my paper into two parts. First, I plan to reflect on major scholarly debates surrounding the root causes of the Russian Revolutions of 1917. Instead of delving into a detailed descriptive analysis, I will focus on certain key moments of the revolution and discuss why the underlying social problems that provoked the revolutionaries in 1917 still puzzle contemporary scholars. Ultimately, I will conclude by looking at historians' perceptions of the events of 1917, roughly three decades ago, to explain changing trends in the discipline.

Keywords: 1917 Russian Revolutions, Romanov Dynasty, Bolshevik Party, the Great War, Lenin

* Makale geliş tarihi: 25.10.2017
Makale kabul tarihi: 30.11.2017

Yüzüncü Yılında Ekim Devrimi ve Tarih Yazımının Değişen Mevsimleri

“Devrimin hazırlanması devrimcilerin işi değildir. Devrim hazırlığı sömürenlerin, kapitalistlerin, toprak sahiplerinin, din adamlarının, polisin, memurların, liberallerin, ilerlemecilerin ve benzerlerinin işidir. Devrimciler hazırlanmazlar, devrim yaparlar.”

Peter Tkachev, 1871¹

Çarlık Rusya'sının yirminci yüzyılı 1905 yılındaki bir devrimle başlamıştır. Teodor Shanin'in zekice ifade ettiği gibi aslında “tüm dünya Rus devrimiyle yeni bir yüzyıla girmiştir” (Shanin, 1986: 1). Çerçeve biraz genişletilerek bakıldığında, 1905 Rus Devrimi'nin yalnızca Rusya'ya özel bir dönüm noktasına değil, birbirinden farklı coğrafyalarda patlak veren bir dizi anayasal devrime işaret ettiği de görülebilir; Osmanlı İmparatorluğu'nda (1908) ve İran'da (1909) gerçekleşen devrimler gibi (Shorabi, 1995: 1384). Hatta Shanin listeye Hindistan'daki (1905-1908), Endonezya'daki (1909), Çin'deki (1911) ve Meksika'daki (1912) devrimci başkaldırıları da eklemektedir. Bu yıllar ister Fernand Braudel'in ifadesiyle “dünyanın devrimler zamanı” olarak adlandırılın, ister kendiliğinden gelişen ama daha sonraki yıllarda tamama erecek olan devrimlerin provaları olarak görülsün, değişik toplumlarda vuku bulan olayların hepsi birbirlerine benzer taleplerle doğmuş aynı potada eriyecek özellikler taşımıştır (Braudel, 1992: 25). Bu konu hakkında daha detaylı bir analize girmek başka bir incelemenin konusu olabilir. Burada vurgulamak istenilen şudur: Yukarıda anılan ülkelerin farklı yönetim gelenekleri ve sosyal yapıları olmasına rağmen, aşağı yukarı aynı sorunlar ve karmaşalar ile boğuşmuşlar ve benzer devrim süreçleri yaşamışlardır. Hiç değilse, mesela 1905 Rus Devrimi'nin önde gelen Jön Türklerin azmini arttırdığını söylemek mümkündür; “Uyanım” başlıklı makalesiyle İlk Duma'nın kurulduğunun haberini veren Abdullah Cevdet yayılan coşkuyu yansıtan örneklerden birisidir (Petrosyan, 1974: 242).

¹ Tkachev, Christopher Read (1996) tarafından alıntılanıyor, *From Tsar to Soviets: The Russian People and Their Revolution* (London: UCL Press): 11.

Hal böyle iken, 1905 ihtilalinden sadece on iki yıl sonra Bolşevikler iktidarı ele geçirdiklerinde daha önceleri hiç kimsenin tahmin edemediği bir durumun başlarına gelmiş olduğunu fark ettiler. Öngörülenin aksine, devrim kapitalist bir dünya gerçekliği olarak muasır Batı medeniyetlerinde değil de, nispeten geri kalmış Rusya’da, tek bir ülkeye özel ve sınırlı biçimde vuku bulmuştu. Birinci Dünya Savaşı’nın en şiddetli safhasında Rusya’da büyük bir yalnız kalmışlık hissiyatı hakimdi ve destek alınacak yahut hatalarından ders çıkarılacak bir başka devrim örneği de bulunmuyordu. Lenin ve etrafındakiler kendilerini, ülke idaresini ilgilendiren gıda ve toprak gibi çok acil bir takım sorunlarının haricinde, bir de felsefi ve kavramsal bir keşmekeşin içinde bulmuşlardı.

İşte tam da bu noktada, tarihçilerin dikkatini cezbeden temel mesele Bolşeviklerin bir yandan pratik meselelerle mücadele ederken diğer taraftan da ideolojik ajandalarından asgari düzeyde bile ödün vermemeleri olmuştur. Rusya’nın yeni komünist liderleri mücadele yöntemlerinde bile ideolojik hedeflerine muazzam bir rol atfetmişlerdir. Denilebilir ki, devrimin ilk günlerinde başlayan Leninist sosyalizmin inşası rüyası, tüm aksaklıklara rağmen Stalin’in 5 Yıllık Planları’ndan, Kruşçev dönemi binalarına (*hruşçyovka*), Brejnev döneminin uzun uykusundan Gorbaçov’un glasnostuna Rusya’nın Yirminci Yüzyılı’na şekil vermiştir.

Bu makale Rusya’nın devrim yılları üzerine teferruatlı bir betimleme yapmaktan ziyade yakın dönem tarihçilerinin üzerinde kafa yordukları belli başlı konuları gündeme getirmeyi hedefliyor. Zira, yüzüncü yılında 1917 Devrimlerinin tartışıldığı sempozyumlarda ortaya çıkan genel tablo Nisan Krizi’nden Kornilov Hadisesi’ne kadar henüz araştırmacıların üzerinde anlaşamadıkları onlarca mühim vakayı sergiliyor. Makalede ilk olarak 1917 devrimlerini hazırlayan koşullar inceleniyor ve Şubat-Ekim arası hükümete dönemin ve Rusya’nın çifte hükümetle (Petrograd Sovyeti ve Geçici Hükümet) olan sorunlu ilişkisinin tarihsel anlamı irdeleniyor. Makalede daha sonra Orlando Figes’in “demokratik sosyalizmin Hamletleri” olarak adlandırdığı aktörlere değiniliyor ve gerek eski rejime musallat olan gerekse Geçici Hükümet’in peşini bırakmayan meselelerin çağdaş tarih literatüründeki iz düşümleri tartışılıyor.

Konuya girmeden evvel, tarih yazımının değişen mevsimleri derken neyin kastedildiğini açıklamak gerekiyor. Bunu yaparken, Fernand Braudel’in 1 Aralık 1950’de Collège de France’da verdiği “Tarihin 1950’deki Konumları” başlıklı açılış dersine değinmek faydalı olabilir. Yirminci asrın tam ortasında, iki büyük dünya harbi sonrası metamorfoz geçiren insani bilimler alanında tarihin yeni yüzünü sorgulayan Braudel, tarihçinin “müthiş, ama aynı zamanda yüceltici” sorumluluğuna değinmiş ve, “hiç kuşkusuz tarih kendi zamanının çocuğudur” demiştir. Braudel’e göre, felaketten, devrimden, beklenmedik

olaylardan ve sürprizden yana fazlasıyla zengin olan yirminci asrın tarihçileri “toplumsalın gerçeğini ve insanın temel gerçeğini yeniden keşfetmekte,” ve isteseler de istemeseler de, “tarihçilik meslekleri ellerinin altında “tomurcuklanmaya ve çiçek açmaya” devam etmektedir;

“Büyük felaketler her zaman gerçek devrimlere yol açmazlar, ama onları haber verirler ve her zaman da dünyanın düşünülmesine veya daha doğrusu yeniden düşünülmesine olanak yaratırlar. Yıllar boyunca dünyanın bütün dramatik tarihini oluşturan Büyük Fransız Devrimi’nin karışıklıklarından Saint Simon kontunun derin düşünceleri, sonra da onun birbirlerine düşman çömezleri olan Auguste Comte, Proudhon, Karl Marx’ın düşünceleri doğmuştur ki, bunlar o zamandan bu zamana insanların zihinlerini ve akıl yürütmelerini etkilemeye devam etmektedirler...” (Braudel, 1992: 27).

Tarih Üzerine Yazılar (Ecrits sur l’histoire) adlı eserinde bir araya getirdiği çarpıcı konuşmalarında Braudel’in vurgulamak istediği “tarihin devinimi ve değişkenliği” meselesi bu makaleyi yakından ilgilendiriyor. Zira, makalede Sovyet Birliği’nin 1991 yılındaki ani ölümünün tarih literatüründe Bolşevik Partisi’nin doğumuna olan ilgiyi neden ve nasıl canlandırdığını açıklarken ekseriyetle Braudel’in tarih ve tarihçilik hakkındaki düşüncelerine referans veriliyor.

1. İki Başlı Hükümet

Romanov Monarşisi’nin son yılları üzerine incelemeler yapan yirminci asrın önemli tarihçilerinin odaklandığı temel soru; Büyük Savaş öncesinde ve esnasında Rus imparatorluk politikasının Avrupa’ya karşı nasıl olduğu yahut bu konuda liberal, sosyalist ve muhafazakâr gruplar arasında ideolojik bir çatışmanın, eğer varsa, ne ölçüde olduğuydı. Tarihçilerin büyük bir bölümü Şubat 1917’ye kadar Rus dış politikasının, iç krizlerin çözümü için ideolojik model denemelerinden ziyade, geleneksel iktidar kaygılarıyla hareket ettiği kanısındaydı. Örneğin Michael Karpovich gibi eski kuşak tarihçilere göre, Ağustos 1914’te Rusya kendini Avusturya ve Almanya ile savaş halinde bulduğu zaman, tüm iç sorunlarına ve sosyal memnuniyetsizliklere rağmen üç aşağı beş yukarı iş görür bir parlamentoya sahipti ve Avrupa’da Alman hakimiyetine doğru giden yolda emperyal bir sorumlulukla hareket etmişti.

Bugün ise tarih literatürüne katkı sağlayan araştırmacıların büyük bir bölümü 1917’deki devrimci hareketlerin arkasındaki asıl itici gücün Çarlık otokrasisine karşı halkı özgürleştirmek amacıyla teşkilatlanmış muhalefet olduğunu iddia ediyor ve bunun da esas itibarıyla Büyük Savaş’ın bir ürünü olduğuna inanıyor. Gerçekten de, Rus Monarşisinin son yıllarındaki istikrarsızlık ve kitlelerin derin memnuniyetsizliği Birinci Dünya Savaşı

felaketinin yaktığı ateşe bolca yakıt sağlamıştır. Büyük Savaş'ın olağandışı koşulları – şehirlerdeki gıda kıtlığı, ordunun çöküşü ve cesaretinin kırılması gibi – Romanov Hanedanlığının 1917 Şubat'ındaki ayaklanmayı bastırmasını engellemiştir.

Tıpkı 1904-1905 Rus-Japon savaşında olduğu gibi, Rusya'nın Ağustos 1914'te Birinci Dünya Savaşı'na girmesi coşkulu bir vatanseverlikle karşılandı ve hükümetin seferberlik hazırlıklarına hatırı sayılır bir toplumsal destek geldi (Fitzpatrick, 1994: 37). İç çatışmalar bir süreliğine hafiflemiş görünüyordu ve çoğunluk galibiyete kesin gözüyle bakmaktaydı. Hal böyle iken, Rus siyasetçilerin pek azı yaklaşmakta olan trajediyi öngörebiliyordu. Eski İçişleri Bakanı P. N. Durnovo söz konusu azınlık arasında bulunuyordu. Durnovo, Büyük Savaş'tan beş ay evvel Çar'ı Almanya ile girişilecek bir savaşın olası felaketleri konusunda uyarıyordu:

“Almanya gibi bir düşmanla harbe tutuşmanın mağlubiyetle sonuçlanacağını ve bunun neticesinde sosyal devrimin en aşırı uçlarını yaşayacağımızı görmemek imkansızdır. Önceden de belirttiğimiz gibi başımıza gelecek tüm felâketlerden ve talihsizliklerden hükümet sorumlu tutulacaktır. Tüm bu yaşananların çok geçmeden ortalığı karıştıracak ve kitleleri galeyana getirecek sosyalist sloganlara evrilmesi kaçınılmazdır” (Kowalski, 1997: 16).²

Doğu Cephesi'nde savaşın daha ilk safhası bitmemişken, Durnovo gibi düşünenlerin sayısı arttı. Fakat toplumsal memnuniyetsizliğin yükselmesi ve orduya duyulan güvenin yitirilmesine rağmen imparatorluk rejimi, Duma'nın olası bir devrime karşı yaptığı ikazları görmezden geldi.

Savaş giderleri ve hükümetin devlet ekonomisi üzerindeki kontrolünü kaybetmesi Rusya'nın en temel sorunuydu. Mevcut altın rezervlerinin piyasadaki para ihtiyacını karşılaması imkânsız hale gelmişti. Savaş öncesi yıllık giderler neredeyse 3.500 milyon rubleye tırmanmış, savaş sırasında ise harcamalar bunun çok ötesine ulaşmıştı; 1915'te 9.500 milyon ruble, 1916'ta 15.300 milyon ruble, ki bunun 11.400 milyonu Savaş Bakanlığı'na gitmişti. Rusya'nın savaş süresinde günlük harcaması 27.800 milyon dolardı ve bu miktar Fransa ve İngiltere'yi geride bırakıyordu (Stone, 1975: 287). Kimilerine göre, 1917 yılının Şubat ayında monarşinin devrilmesine yol açan işte bu tabloydu. Sıcak para ihtiyacının karşılanması için Çarlık yönetimi giderek daha fazla borçlandı – bir kısmı Rus halkından, diğer kısmı müttefik kreditorlerden, büyük bir bölümü ise Hazine Müsteşarlığı'ndan alınan kısa-vadeli borçlanmalar yoluyla.

2 Durnovo, Kowalski içinde alıntılanıyor.

Çarlık hükümetinin kısa ve orta vadeli beklentileri her ne olursa olsun, borçlanarak savaştan muzaffer çıkma planları 1917 yılının Ocak ayında iflas etmişti. Durumun vahameti o kadar belirginleşmişti ki, piyasada dönen günlük para miktarını ve para talebini Rus bankalarının kullanıma, hazır banknot basarak karşılamaya gücü kalmamıştı. Dolayısıyla Rus bankaları müşterilerin eline muntazam kesilmemiş, baskıdan geçmemiş üzerlerine el yazısıyla bir şeyler karalanmış kağıt parçalarını tutuşturmaya başladı. Hükümet, öfkeli Rus matbaacılarının greve eğilimleri olduğu bahanesiyle Amerika Birleşik Devleti'nden yardım istedi ve artan ruble talebini ABD matbaalarında basılan banknotlarla karşılamayı tercih etti (Stone, 1975: 288).

Petrograd'da gıda ve ücret talepleri nedeniyle grevlerinin artması, protestoların ve radikal hareketlerin büyümesi Şubat'ta kendiliğinden gelişen bir devrime dönüştü. Devrim 23 Şubat 1917'de başladı; Uluslararası Kadınlar Günü, kadın tekstil işçilerine sokaklara dökülüp taleplerini haykırma imkânı verdi. Neredeyse 170.000 erkek 24 saat içinde devrime katıldı ve böylece örgütlenmiş işçilerin ve askerlerin başkentte iktidarı ele geçirmelerinin yolu açılmış oldu (Moorehead, 1958: 166). İmparatorluk rejimi anında çözüldü. Politik otorite ikiye bölündü –Petrograd İşçi Sovyeti ve Askeri Vekiller ve Geçici Hükümet. Romanov hanedanı ise 1905 devriminde olduğu kadar şanslı değildi; Avrupa'daki ateşkesten bir yıl önce eski rejim tamamen çökmüştü.

Öyleyse, Şubat Devrimi'nin asıl nedenleri şu şekilde sıralanabilir: Dayanılmaz savaş koşulları ve Çarlık rejiminin baş etmekten tamamıyla aciz olduğu bürokratik sorunlar; ekonomide ciddi bir gerilemeye sebep olan ordu sevkıyatı; azalan gıda stokları; büyük kentlerde ürün ve hizmet temininde ciddi sıkıntılar; şiddetli bir enflasyon.³ Savaşın izleri askeri alanı aşarak tüm Rus topraklarına bulaşmış, ve bu durum imparatorluk rejimine son ölümcül darbeyi vurmaktaydı. Norman Stone, Şubat Devrimi'nin savaşın doğrudan bir sonucu olduğunu iddia eder ve bu argümanı bir adım öteye götürerek Ekim Devrimi'nin de ardında yatan sebeplerin farklı olmadığını savunur. Stone'a göre "Birinci Dünya Savaşı ekonomik modernleşme krizi yaratmıştır ve Bolşevik Devrimi bunun sonucudur" (Stone, 1975: 285). Benzer şekilde, Tsuyoshi Hasegawa'ya göre de savaşın en doğrudan ve belirleyici izi devrimi tetiklemesidir (Hasegawa, 2000: 48). Gerçekten de M. V. Alekseyev, A. I. Denikin ve L. G. Kornilov gibi eski rejimin sadık çocukları olan generallerin hemen hepsi alt-orta sınıf ailelerden gelmişler ve ordunun siyaset üstü olması gerektiği doktrinine inanmışlardı. Bu insanların statükoyu sorgusuz sualsiz kabul ettikleri ondokuzuncu yüzyıldaki güvenli dünyaları 1917 yılında iki

3 Aralık 1916'dan Şubat 1917'ye kadar gıda fiyatlarındaki artış yüzdeleri için bkz. Hasegawa, 1981: 200.

büyük darbeyle un ufak olmuştu; birincisi Büyük Savaş, ikincisi ise devrim (Kenez, 1972: 64).⁴

Çarlık hükümeti düştüğünde Rus ordusunda büyük bir coşku yaşandı; zira, gerek arka saflarda olanlar gerekse ön cephede savaşan askerler, sonu gelmeyecek gibi görünen savaşın sklerotik (katılaşmış) Rus monarşisi tarafından kazanılabileceği ümidini çoktan kaybetmişlerdi. Marc Ferro, Rus askerlerinin Petrograd Sovyeti'ne ve Geçici Hükümet'e yolladıkları mektup ve telgraflarda çaresizliklerini, arzularını ve özlemlerini ortaya döktüklerini renkli bir dille anlatır (Ferro, 1971: 488). Ancak yeni kurulan Geçici Hükümet'in ne kadar etkili olabileceği konusuna bile daha işin en başından şüpheli yaklaşanların sayısı halliceydi. En çok da Hükümet'in rakibinin, yani Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nin varlığı rahatsızlık yaratıyordu; Şubat Devrimi kendiliğinden kurulmuş bir değil iki yetkili makam yaratmıştı. Bu “çift başlı iktidar” ilişkisi Şubat ve Ekim arasındaki dönemde ciddi sorunlar yaratacak ve Rusya'da uzun süredir arzulanan demokrasinin gelişini engelleyecekti. Savaş Bakanı Guçkov bu durumu şöyle açıklar: “Geçici Hükümet sahici bir iktidara sahip değildir ve talimatları sadece iktidarın gerçek sahibi Petrograd Sovyeti izin verdiği ölçüde yürürlüğe girmektedir çünkü devletin tüm aygıtları, ordu, tren yolları, posta ve telgraf tamamen onların elindedir. Şunu açıkça belirtebiliriz: Geçici Hükümet ancak Petrograd Sovyet'inin izin verdiği sürece ayakta kalabilir” (Fitzpatrick, 1994: 47).⁵

Geçici Hükümet'in memurları ve bir takım yetkilileri desteklemesi veya koruması nedeniyle askerler ve halk arasında ciddi bir güvensizlik ve husumet doğmuştu; bu yüzden de bu kesimler kendilerini Sovyetlerin koruyacağına inanıyordu. Hasegawa'ya göre toplumun alt kesimlerini “imtiyazlı” tabakasından ayıran derin ve aşılması zor uçurum böylece göz önüne çıkmıştır. Aynı şekilde, Orlando Figes de Geçici Hükümet'in ortaya çıkmasını 1917 Ekim Devrimi'nin en önemli sebebi olarak görür ve bu hükümetin savaşta Rusya'nın birliğini temin etmekte tamamen güçsüz kaldığını ve Şubat Devrimi'ni gerçekleştirenlerin amaçlarına ulaşabilmeleri için mantıklı bir ideoloji sunmaktan aciz olduğunu belirtir. Öte yandan, Petrograd Sovyeti de çöken rejim sonrası oluşan politik boşluğu doldurabilmiş değildi. Şubat Devrimi “böylece hem eski rejimin sonuna, hem de yeni bir devrim sürecinin başlangıcına işaret etmektedir” (Hasegawa, 2000: 60).

4 Peter Kenez ilaveten bu ideolojinin en iyi şekilde, Ekim darbesinden sonra Bolşevikler'e karşı yürüttükleri mücadelede görülebileceğini belirtir. Bkz. Kenez, 1980: 32.

5 Guchkov, Fitzpatrick içinde alıntılanıyor.

Rusya’da 1917 yılında yaşanan hadiselerle dair yazılmış birçok tarihi inceleme Geçici Hükümet’in yol açtığı ve kendisinin de mağduru olduğu aksamalara işaret eder: Nisan Krizi, güneybatı cephesindeki büyük taarruzun başarısızlığı, Bolşeviklerin başkent Petrograd’da Temmuz ayındaki ayaklanmalarının bastırılması, silahlı kuvvetlerin giderek parçalanması, Geçici Hükümet ve Petrograd Sovyeti arasındaki sürekli sürtüşme, ve kırsal kesime hakim genel huzursuzluk gibi. Bu aksaklıklar Şubat Devrimi’nin halka verdiği sözleri ve idealleri gerçekleştirilebilme ihtimalini yok etmiştir. W. H. Chamberlain’in de söylediği gibi tüm bu sorunlar “daha doğduğu an güçsüz olan hükümetin temellerini derinden sarsmıştır” (Chamberlain, 1970: 101).

Şubat-Ekim arası hükümsüz dönemin son perdesi olan Kornilov muammasının (*Kornilovshchina*) Rusya’da Bolşevizmin yolunu açtığı konusunda bugün artık şüphe yoktur. Diğer bir deyişle, çoğu tarihçi Başbakan Aleksandr Kerensky ile Başkomutan Lavr Kornilov arasında patlak veren krizin Lenin’i Rusya’da devrimci hareketin ana akımına geri getirdiği konusunda hemfikirdir. Bununla birlikte, *Kornilovshchina* tüm popülerliğine rağmen, hem güncel hem de klasik tarih incelemeleri alanında farklı biçimlerde yorumlanmıştır; kimilerince hazin veya gülünç bir ara dönem olarak görülmüş, kimileri bu dönemi Bolşevizme karşı tek alternatif olarak görmüş, kimileri Kerenski ve Kornilov arasında bir pazarlık olarak anlamış ve bu pazarlığın bozulmasını dışarıdan müdahil olan araçlara veya Kerenski’nin irade zaafiyetine bağlamış, veya kimileri ise “devrimin iki zıt gruba ayrılmış sosyal ve politik güçleri arasında apaçık bir rekabet” olarak düşünmüştür (Wildman, 1992: 76).

Norman Saul, Kornilov olayının iktidarı ele geçirmenin yollarını vakit geçirmeden acilen aramaya başlayan Lenin üzerinde katalizör işlevi görmüş olması nedeniyle önemli olduğunu söyler (Saul, 1973: 502). Benzer şekilde George Katkov ve W. H. Chamberlin de bu olayı Geçici Hükümet’in çöküşünün asıl sebebi olarak görür – fakat Katkov’a göre sahnelenen darbede Kornilov Komplosu yoktur, daha ziyade Kerenski’nin ajan provokatörü tarafından yaratılmış bir karışıklık söz konusudur; buna karşılık Chamberlin Kornilov’un esas itibarıyla bir karşı devrimci olduğuna ve sonuçta Geçici Hükümet’e zarar vermiş olduğuna inanır. Katkov, Kornilov’a yüklenmiş olan isyan, komplo ve ihanet suçlamalarını reddeder fakat Kornilov’un Sovyetleri bastırmak ve Geçici Hükümet’i yeniden yapılandırmaya zorlamak gibi bir niyeti olduğunu, ortak bir diktatörlükten uzun uzadıya söz ettiğini ve bütün bunların Kornilov’un hükümeti devirme planlarına işaret edebileceğini kabul eder (Katkov, 1980: 122).

Abraham Ascher (1953: 242)’in görüşüne göre Kornilov isyanı esas itibarıyla Kornilov ve Kerenski arasında bir güç denemesidir ve bunun neticesinden Lenin’in zaferle çıkmıştır. Gerçekten de, Bolşevik taktiği

Başkomutan'ın bastırılmasını sağlamak ve bunu takip eden kargaşadan faydalanmaktı. Ascher, Kerenski'den ziyade Kornilov'un rolü üzerine durur ve Kornilov'un, muhtemelen 10 Eylül tarihinde bir Bolşevik ayaklanması planlandığı bahanesiyle, Geçici Hükümet'e karşı isyan çıkardığından neredeyse emindir. Dolayısıyla Ascher'e göre, Kerenski Kornilov'u azletmekle doğru davranmıştır. Leonid Strakhovski ise Ascher'in yorumuna karşı çıkar ve olayın asıl haininin, başkomutanına kasten ihanet ederek Rusya'yı Bolşeviklerin ellerine teslim eden Kerenski olduğunu iddia eder. Strakhovski'ye göre Kornilov bir karşı devrimci değildir; daha ziyade Kerenski'nin Sovyet etkisi altına girdiğine inanan cesur bir komutandır. Benzer bir fikir 1970 yılında Harvey Asher tarafından ortaya atılmıştır (A. Ascher ile karıştırılmamalı); H. Ascher, Kornilov'un teslim olmayı reddetmesinin kuşkusuz bir "itaatsizlik eylemi olduğunu fakat Kerenski'nin görünmesini istediği gibi bir isyan veya bir ayaklanma olmadığını" kanıtlamaya çalışmıştır (Ascher, 1970: 287).

Kerenski daha sonra anılarında "onun (Kornilov'un) vatan sevgisi konusunda kesinlikle hiçbir şüphem olmadığını söylemek zorundayım" (Kerenski, 1919: 23) demesine rağmen, Kornilov'un cephedeki düzenin derhal sağlanmasına yönelik taleplerini reddederek ona meydan okumuştur. Denikin de aynı şekilde, "Geçici Hükümet'i Bolşevikler'e karşı harekete geçirme ihtimalinin çaresizliğiyle", General Kornilov'un Hükümet'e karşı ayaklandığını yazmıştır (Denikin, 1992: 13). Generalissimo'nun başarısızlığı Kerenski'nin hem sağ hem sol görüşteki destekçilerinin gözlerindeki saygınlığını yok ederek, Geçici Hükümet'in katastrofik sonunu getirdi. Böylece 'işçiye iktidar, köylüye toprak' gibi cazip sloganlar arasında Geçici Hükümet'in ellerinden iktidar kayıp gitti ve Bolşevizm'in zemini hazırlanmış oldu.

Özetle, Rusya'nın devrim yılları üzerine araştırma yapan eski ve yeni nesil tarihçiler Geçici Hükümet'in kurulduğu günden beri yakasını bırakmayan sorunların Kornilov hadisesiyle birlikte iyiden iyiye ayyuka çıktığı konusunda mutabık. Bugün Rus tarih literatüründe oluşan konsensüs aslında epigrafta alıntılanan Peter Tkachev'in 1871 yılında ifade ettiği düşünceyle örtüşüyor: 1917 devrimlerinin başrol oyuncularının bilhassa işçi ve köylüleri giderek daha fazla istismar edenler, 1890'lardaki tarım krizi yıllarında imtiyazlarını kaybeden soylular ve en nihayetinde Romanov hanedanlığının sanayileştirme ve merkezileştirme yanlısı bürokrasisine karşı paylarını korumak için kırsal bölgelerdeki özyönetimlere (*zemstvo*) dönen toprak sahipleridir. Aynı çerçevede, Çarlık bürokrasisinin politik atâletinden asıl zarar görenler, büyüyen ve giderek huzursuzlaşan orta sınıf ve her geçen gün daha fazla tedirginleşen toprak sahibi seçkin sınıftır. Öyleyse Ekim Devrimi üzerine yüz yıldır süregelen tartışmaların devrimin seyri ve (Kornilov hadisesi gibi) spesifik olaylardan ziyade kontekt ve konjonktür üzerinde sürdüğünü söyleyebiliriz.

2. Demokratik Sosyalizmin Hamletleri

Ekim 1917’de yaşanan hadiseyle ilgili tarihsel aktörler, eski kuşak tarihçiler ve onların öğrencileri arasındaki anlaşmazlıklar ister istemez Fernand Braudel’in “tarih kendi zamanının çocuğudur” aforizmasını akla getiriyor. Sanat ve beşeri bilimler alanında yer alan herhangi bir disiplinde olduğu gibi, tarih incelemelerinin de değişen mevsimleri vardır ve buna uygun rüzgârlar eser. Bu iddia bir adım daha ileri götürülebilir ve Rus tarihçiliğinin, Ron Suny’nin renkli benzetmesiyle, diğer günlük mesleklerden, mesela “tuhafiyecilik işinden” (*haberdashery*) pek farklı olmadığı söylenebilir. Söz konusu devir değişimlerinin veya yeni modalardan ve akımların düz bir çizgi üzerinde mi ilerledikleri yoksa dairesel bir kalıp mı takip ettikleri başka bir epistemolojik tartışma konusudur ve bu makalede ele alan meselenin sınırları dışındadır. Fakat Braudel gibi tarih ilmine yahut sanatına “varoluşu ve değişimleri içinde somut toplumsal koşullara bağımlı olmaya hiç ara vermemiş,” kesintisiz bir süreç olarak yaklaşırsak, Rusya’da devrim sürecinin (1905-1917) yirminci asrın değişik dönemlerinde ne kadar da farklı biçimlerde incelendiğini idrak ederiz.

Mesela Ekim Devrimi’ni bundan otuz-kırk sene önce analiz etmek durumunda kalsaydık, muhtemelen Çarlık Rusya’sının son dönemlerindeki memur sınıfının yapısı ile daha çok ilgilenir, bürokrasinin sorunlarına, hızlı sanayileşmenin yol açtığı problemlere daha yakın mercek tutar, ülkenin büyük ölçüde tarıma dayanan ekonomisinin yanlış yönetilmesinin özünde olan sorunları incelerdik. Farklı bir ifadeyle, bu çalışmayı glasnost ve perestroika döneminde yapıyor olsaydık muhtemelen çalışma masamızda son üç-beş yıl içinde satın almış olacağımız şu kitaplar dururdu: Daniel Orlovsky’nin *Reformun Sınırları* (1981); Heide W. Whelan’ın *İmparatorluk Rusya’sında Bürokrasi ve Karşı Reformlar* (1982); George Yaney’in *Rusya’da Tarım Reformu* (1982); Bruce Lincoln’ın *Reformun Öncü Birliğinde* (1982); Dorothy Atkinson’ın *Rus Toprak Komününün Sonu* (1983); Terrence Emmons ve Wayne Vucinich’in *Rusya’daki Zemstvo* (1982); Neil Weissman’ın *Çarlık Rusya’sında Reform* (1981); Walter McKenzie’nin *Rus Memur Sınıfı* (1980); ve Alfred J.Rieber’in *İmparatorluk Rusya’sında Tüccarlar ve Girişimciler* (1982).

Eğer 1990’lı yılların başında bu konuya değiniyor olsaydık mutlaka Pyotr Stolypin’in (İçişleri Bakanı, 1906-1911) yaptığı zirai reformlar konusuna (*Stolypinshchina*) ve bu reformların Şubat Devrimi’nin üzerindeki etkileri üzerinde detaylıca dururduk. Bu çerçevede muhtemelen Daniel Orlovski’nin görüşlerini destekler ve Rus Devrimi’nin “esas itibarıyla kökleşmiş kurumsal bir krizin bir sonucu olduğu” ve bu nedenle “bugün [1991 yılında] tarihçilerin asli görevinin 1917’deki radikal çözümleri tetikleyen kurumsal zayıflıkları analiz etmek olduğu” yönündeki düşüncesine katılırdık (Orlovsky, 1991: 2).

Bunları öne sürmek, çağdaş akademisyenlerin, Çarlık rejiminin son dönemlerindeki yapısal transformasyonunun devrimin temel taşı olduğunu göz ardı ettikleri anlamına gelmiyor. Tam tersine, Rusya'daki devrimler üzerine en çok ses getirmiş incelemeler, yazarlarının ideolojik fikir ayrılıklarına rağmen (O. Figes ve R. Pipes gibi), 1861 Özgürlük Fermanı sonrası ortaya çıkan, daha sonra 1906'da Stolypin tarafından sorgulamaya tâbi tutulan ve Çarlık Rusya'sı çöktükten sonra on yıl daha varlıklarını sürdürmüş olan köy komünleri (*mir*) gibi kurumların tarihi önemi üzerinde son derece açıklıkla ve ayrıntıyla durmuşlardır.

Çarlık bürokrasisiyle ilgilenmiş olan tarihçiler, yukarıda bahsedilen konuların haricinde imparatorluğun son dönemiyle alakalı olarak yerleşik anlayışlara çeşitli şekillerde karşı çıkmışlardır. Söz konusu tarihçilerin söylediklerine kısaca göz atmak bu konuda getirilen yeni tarihsel bakış açısının anlaşılmasında oldukça yararlı olacaktır. Birincisi ve en önemlisi, bu tarihçiler, örneğin Marc Raeff, Rus memur sınıfının “18. yüzyıl boyunca aritmetik olarak ve ondokuzuncu yüzyılda geometrik olarak gelişerek büyüdüğünü ve müstakil bir sosyal sınıf oluşturduğunu” ikna edici delillerle göstermiştir (Raeff, 1979: 401). Yeni Sovyet rejiminin, ilk başlardaki tasfiye hareketinden sonra, altyapısının büyük bir kısmını son dönem Çarlık kurumlarına ve bürokrasisine dayandırmış olduğu göz önünde alındığında Marc Raeff'in fikirleri daha anlamlı olacaktır.

İkinci olarak, Rusya batı tarzı bir *Rechtsstaat* geliştirmekte başarısız olmasına rağmen, kendine özgü bir bürokratik tarz (*deloproizvodstvo*) ve kariyer düşkünlüğü (*chinoproizvodstvo*) yaratmıştır ki, bu da 1917 sonrası ortaya çıkan ultra-bürokrasiyi açıklamaktadır (McKenzie ve Rowney, 1980: 12). Son olarak da, Frederick Starr'ın işaret ettiği gibi, Rus bürokrasisi yekpare değil, dünya görüşleri birbirinden son derece farklı bireylerden oluşmaktaydı. Dolayısıyla, Rusya'da *zemstvo* başkentteki bürokrat politikacıların ve onlarla irtibatlı olan taşradaki seçkin eylemcilerden oluşan çıkar gruplarının ortak çabalarının ürünüydü. Bu karşılıklı bağlantı 1917 yılına kadar, otokratik devletin *zemstvo* ile yaşadığı problemlili ilişkiyi belirlemişti (Starr, 1972: 186).

Otokrasinin çöküşünü memur sınıfının kendi içindeki gelişim sorunlarıyla açıklamaya çalışan akademisyenlere göre bürokratik felç haline, bürokrasinin büyük ölçekli organizasyonlarla ilişkileri çerçevesinde daha geniş bir pencereden bakılmalıdır; örneğin Alfred J. Rieber çok kültürlü bir toplum yapısı içinde “otokratların aktif ve engel tanımayan müdahalelerini güçlü bir arabulucu faktör” (Rieber, 1978: 404) olarak görür. Benzer bir şekilde, A. Gerschenkron ekonomide bürokratik müdahalelerin ondokuzuncu yüzyılın sonlarında bilhassa faydalı bir hale geldiğini iddia eder. Thomas Owen ise Gerschenkron'un bu görüşüne katılmaz ve Çarlık döneminin sonundan itibaren, özellikle 1907 sonrası, endüstrinin yükselişinin devletten ziyade çeşitli karteller

ve büyük bankalar tarafından sağlandığını öne sürer. Owen'e göre bunun nedeni şudur: "Rus endüstrisi devletin koltuk değneklerini atıp tek başına yürüyebileceği bir evreye ulaşmıştı" ve devletin ekonomiyi manipüle etme eğilimi ise eskisinden daha fazla engel teşkil ediyordu (Owen, 1985: 602).

Owen ile aynı açıdan bakan Ruth Amende Roosa da Rus sanayicilerinin mobilizasyonun bürokratik müdahaleden ziyade 1905-1907 olaylarından kaynaklandığını düşünür. Sanayiciler ilk kez ulusal ölçekte Sanayi ve Ticaret Derneği (*Sovet S'ezdov Predstavitelei Promyshlennosti i Torgovli*) adı altında birleşmişti ve imparatorluğun geri kalan yıllarında, hem Rusya'nın gelişmesini sağlamaya çalışan hem de kendi sınıfsal çıkarları için ekonomik çözümler üreten, siyasi meseleleri şiddetle müzakere eden ve çeşitli politikalar ortaya koyan aktif bir toplumsal güç olarak ortaya çıkmıştı (Roosa, 1972: 417).

Aralarında farklılıklar bulunmasına rağmen Rieber, Owen, Roosa ve Gershenkron, *crises de regime*'in bir sonucu olarak Rusya'da önemli bir politik değişimin meydana gelmiş olduğunu varsayan yarım yüzyıllık akademik bakış açısına karşı çıkmış, bunun yerine politik değişimin bir *crises de gouvernement* olduğu fikrini öne sürmüşlerdir. Bu akademisyenlere göre, 1905 yılında Sergei Witte'nin ülkenin bürokratik bir felçe doğru sürüklenişini engelleyememesinin hemen öncesinde berbat yönetilen bir askeri kampanyanın, bir savaş yenilgisinin, bir devrimin ve parlamento hükümetine teslimiyetin yaşanmasında şaşılacak bir şey olmasa gerekir.

Rusya'nın devlet destekli endüstrileşme dürtüsünü geri tepen bir hükümet krizi olarak görme anlayışı tarih incelemeleri alanında genel olarak kabul gören bir yaklaşım olagelmıştır. Ancak son zamanlarda, Rusya'da devlet destekli endüstrileşmenin arkasındaki tetikleyici gücün güvenlik mülâhazaları, şiddetle seyreden uluslararası emperyalist rekabet ve emsali görülmemiş bir silahlanma yarışı olduğu ortaya çıkmaktadır. Doğal olarak Rus seçkinleri imparatorluğun kara ve deniz harp kaynaklarının karşılayamayacağı ölçüde iktidar hırsına kapılmışlardı. Mark von Hagen'in de doğru bir şekilde tespit ettiği gibi, bazı askeri planlamacılar Rusya'yı ondokuzuncu yüzyılın sonunda küresel düzeni değiştiren Devrim savaşına sürüklemek için umutsuzca çabaladılar "fakat gerekli değişiklikler daha büyük sosyo-ekonomik dönüşümleri gerektiriyordu ve otokrasinin toplum üzerindeki kontrolünü gevşetmedeki gönülsüzlüğü yüzünden bu değişiklikler engellendi" (Von Hagen, 1997: 58).

3. Yeni Bir Mevsim

Eğer bu makalede ele alınan meseleye Soğuk Savaş sonrası yazılan eserler penceresinden bakılırsa, neden Rusya'nın çeperleri ile bu kadar yakından ilgilenildiği ve neden Rus İmparatorluğu'nu çok uluslu bir yapı olarak

değil de bir ulus devlet olarak algılandığı daha iyi anlaşılabilir. Yirminci asrın en geniş çok-etnisiteli ve çok-mezhepli coğrafyasını terk eden Çarlık Rusya'sının komünist varisleri ile, yetmiş dört yıl sonra SSCB'nin yerini alan ulus-devlet görünümü mirasçıları arasındaki benzerlikler, sosyal bilimler alanında milliyetçilik çalışmalarının hızla arttığı bir dönemde tarih incelemeleri için özellikle ilgi çekici bir konu haline geldi. Bolşevik ihtilalinden sonra ortaya çıkan ve yeni SSCB bayrağı altında Rus iktidarının palazlandığı restorasyondan hemen önce kısa süreli bağımsızlık tecrübesi yaşayan devletlerinin 1991 yılındaki çöküş ile yeniden ortaya çıkmaları, Sovyet deneyiminin kısa bir parantez olduğu izlenimini yaratmakta. Bu yanılsama büyük ölçüde Rus İmparatorluğu'nun geçici olarak çökmüş gibi görünmesine bağlı olabilir. Çarlık Rusya'sında milliyetler sorunu üzerine yeni literatürün yaygınlaştığı bir dönemde (2000'li yıllar) imparatorluk ve milliyetçilik üzerine sorulan sorular ve varılan sonuçlar çoğu zaman anakronistik nosyonları da beraberinde getirebilmektedir. Bu yüzden, Rusya Federasyonu toprakları içerisinde emperyal yönetimin mirasını ve Bolşevik ihtilali ile doğan Sovyetler Birliği'ni gerçekten anlayabilmek için tarihçilerin “milliyetçilik” ve “çok-etnisiteli devletlerin kaderi” gibi konulara daha az ön kabullenişlerle yaklaşmaları gerekiyor.

Bununla beraber, 1990'ların başından bu yana, 1917 devrimleri üzerine yazılmış tarih monografilerine her geçen gün yenilerinin eklenmesi milliyetçilik çalışmalarına duyulan ilgiden başka iki sebebe daha bağlıdır. Birincisi, 1991 sonrası Rus arşivlerine ulaşılabilirlik arttıkça çok sayıda yeni vesika ortaya çıktı ve Rusya'nın imparatorluk tarihinin son yıllarının bilinmeyen kısımlarına ışık tuttu. İkincisi, ve daha önemlisi, Soğuk Savaş dönemi akademisyenlerinin ideolojik söylemlerine kuşkuyla yaklaşan genç kuşak tarihçiler Rusya'nın dönüşüm yıllarına, emperyal ve sosyalist sistemler arasındaki sürekliliği gözden kaçırmadan, yeni bir bakış açısıyla yaklaşmaya başladı. Kimilerine göre “tarih incelemeleri alanını zaptetmiş olan öznellik ekolünün bu genç kültür tarihçileri” sadece yeni Sovyetler'in eski rejimin kurumlarından nasıl faydalanmış olduğunu açıklamakla kalmadılar, aynı zamanda Çarlık Rusya'sının neden kendisini ıslah edememiş olduğunu ortaya koymaya çalıştılar (Fitzpatrick, 2005: 9).

Bir miktar genellemeye kaçsa da en azından şu tespit yapılabilir; 1917 Ekim Devrimi'nin hemen sonrasında inşa edilmeye başlayan Rus ihtilal tarihi literatürü Sovyetler Birliği'nin “tarih olduğu” 1991 yılına kadar ateşli tartışmaları içinde barındırmış ve bu tartışmalar esas itibarıyla “Ekim'in meşruiyeti” meselesi üzerine odaklanmıştı. Farklı bir ifadeyle, Bolşeviklerin iktidara gelişi bir darbe mi (*perevorot*) mi yoksa beklenen bir hadise miydi (*zakonomernost*)? Büyük ölçüde, Sovyet resmi tarihçiliğiyle mücadelenin bir sonucu olarak Anglofon literatürde Bolşevik iktidarının meşruiyeti eleştirilmiş

ve Birinci Dünya Savaşı arifesindeki Rus İmparatorluğu'nun tüm problemlerine rağmen iyi kötü işleyen bir anayasal sisteme sahip olacağı savunulmuştu. Michael Karpovich ve öğrencilerinin iddia ettiği bu görüşe karşı çıkan ve “karamsarlar” olarak adlandırılan diğer bir grup tarihçi ise (Leopold Haimson'un başı çektiği) Romanov monarşisinin şu ya da bu şekilde çözüleceğini ve devrimin kaçınılmaz (yahut *beklenen*) bir hadise olduğunu yazdılar. Soğuk Savaş'ın sonuna gelindiğinde ise, Sheila Fitzpatrick ve Richard Pipes gibi farklı ideolojik arka planları olan yazarlar bile artık Ekim Devrimi'nin Rusya'da çok daha uzun yıllara yayılmış tek bir devrim sürecinin parçası olduğunu savunuyorlardı. Kimilerine göre 1917 Ekim ayında yaşananlar 1890 Kıtık Kriziyle başlayan Rus Devrimi'nin son perdesi (Orlando Figes), kimilerine göre ise Stalin'in 1930'lu yıllarda bitireceği bir sürecin ilk perdesiydi (Sheila Fitzpatrick). Bu makalede kabul edilen biçimiyle, Ekim hadisesi 1905 Rus Devrimi'nden başlayan ve İç Savaş'ın bittiği 1921-22 yılına kadar uzanan bir sürecin dönemeciydi (Leopold Haimson, Peter Holquist ve diğerleri). Soğuk Savaş biterken, devrim süreci üzerine tartışmalar süredursun, tarihçiler arasında oluşan konsensüs Peter Holquist'in de ifadesiyle “Evet! Bir Devrim olarak Ekim Devrimi” olarak özetlenebilir.

Tıpkı bizden önceki tarihçileri meşgul ettiği gibi, Rus ihtilalini algılayış biçimimizin yirmibirinci yüzyılın kalan kısmında nasıl şekilleneceği sorusu yüzüncü yılında Ekim Devrimi'ni idrak etmeye çalıştığımız sempozyumların en popüler tartışmalarının başında geliyor. Rusya araştırmaları alanının çatı kuruluşu olan ASEES'in (Association for Slavic, East European and Eurasian Studies) geçtiğimiz üç sene zarfında düzenlediği yıllık kurultaylarında (2015 Philadelphia, 2016 Washington DC ve 2017 Chicago) giderek artan sayıda tebliğin Rusya'nın ihtilal yılları üzerine yeni perspektifleri masaya yatırdığı görülüyor. Bu panellerde devrimin gelişim sürecinden ziyade, dünya konjonktüründe nereye tekabül ettiği tartışılıyor. İşte tam da bu noktada tarihsel aktörler ile tarihçiler arasındaki farklılıklar bir kez daha netlik kazanıyor. Makalenin başında bahsedilen Bolşevik devrimcilerin Ekim sonrası içine düştüğü yalnızlık hissiyatı ve kavram keşmekeşi bugün yüz yaşına giren devrim tarihçesinde giderek kaybolmakta. Ekim Devrimi'nin Bolşeviklerin tahayyül ettiği kadar da izole ve Rusya'ya has bir hadiseye (*Sonderweg*) değil de, tüm dünyanın yirminci asrın başlangıcında içine düştüğü bir buhranın parçası olduğu görüşü bugün giderek daha fazla kabul görmekte.

Bu anlamda, Sovyet sosyalizmi ve Çarlık sonrası Rus periferinde milliyetçilik meselesi gibi konularla ilgilenen devrim tarihçilerinin bile (Francine Hirsh, Terry Martin vd.) önümüzdeki yıllarda tekrar merkezi meseleleri ele aldıklarını görmek şaşırtıcı olmayabilir. Nitekim, Birinci Dünya Savaşı'nın da yüzüncü yılına denk gelen Rus Devrimi'nin Büyük Savaş ile olan girift ilişkisini konu alan eserler tarih literatürüne yavaş yavaş dönüş yapıyor.

Bunun sinyallerini aslında Michael Reynolds'un *Shattering Empires* (2011), ve Willard Sunderland'in *The Baron's Cloak* (2014) kitaplarıyla almaya başlamıştık. Reynolds ve Sunderland'i, Joshua Sanborn da 2014 yılında tamamladığı *Imperial Apocalypse: The Great War and the Destruction of the Russian Empire* (Büyük Harp ve Rus İmparatorluğu'nun Parçalanması) adlı kitabı takip etti.

Sanborn, Rus askerlerinin, cephede görevli hemşirelerin, siyasetçilerin ve sivil vatandaşların anılarını gün yüzüne çıkarmakla kalmayıp, bu hatıratları dokuz farklı arşivden topladığı vesikalarla yan yana getirip, Ekim Devrimi'nin hikayesini alışlagelmişin dışında bir kontekst içinde okuyucuya sundu. Sanborn'un titizlikle tasvir etmeye çalıştığı devrim –devlet idaresindeki tikanlıklar, sosyal bir çöküntü, ve eşzamanlı bir dekolonizasyon süreci– Rusya'ya has yahut sadece Avrupa ile sınırlı bir buhrana değil, dünyanın farklı coğrafyalarında değişik zamanlarda başlayan ancak aynı tarihsel dönem içerisinde değerlendirilebilecek bir küresel krize ışık tutuyor; ki bu da önümüzdeki yıllarda Rus devrim tarihi literatüründe bolca karşılaşıcağımız kitap ve makalelere işaret ediyor. Sanborn'un ifade ettiği gibi, imparatorluğun parçalanma sürecinde bir anda ortaya çıkan ve self-determinasyon talebiyle periferiyi karıştıran grupların kalabalıklaşması devlet idaresindeki çöküşün sebebi değil sonucuydu. Benzer şekilde devlet kurumlarındaki yıkım ve savaş cephesinden geriye, metropollere uzanan şiddetin toplumsal bağlara verdiği zarar sadece Rusya özelinde değil, Almanya'da, Osmanlı'da ve benzeri neo-patrimonyal imparatorluklarda günlük siyaseti militanlaştırmış ve meşruti monarşileri zayıflatmıştı.

Sanborn, Reynolds ve Sunderland gibi, Ekim Devrimi'ni Birinci Dünya Savaşı'nın genel konteksti içinde değerlendirme eğilimi tarih yazımında yeni bir mevsimin başlangıcına işaret ediyor. Bu eğilim ilk bakışta, Ekim Devrimi'nden hemen sonra 1920'li ve 30'lu yıllarda ortaya atılan tezleri akla getirirse de, aslında yirminci yüzyıl literatürüne hakim olan sebep-sonuç ilişkisinden (harp yüzünden ihtilal) farklı bir analitik çerçeveye vurgu yapılıyor. Burada tarihçilerin dikkat etmeleri gereken husus, devrim sürecinin küresel bağlantılarını kurarken Rusya'ya has dinamiklerin de tamamen göz ardı edilmemesi. Daha doğrusu, Peter Holquist'in de ifade ettiği gibi Rus Devrimi'nin iki-ayaklı bir tarihsel olgu olarak ele alınması gerekliliği. Zira, Ekim ihtilali gerçekten de Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yaşanan devrimlerle büyük benzerlikler arz etmekteydi. Fakat Rus Devrimi sadece Birinci Dünya Savaşı'nın bir sonucudur demek de pek doğru olmaz. Devrim aynı zamanda Rusya'da yaşanan iç koşullara bağlı gelişen bir sosyal vakadır.

Her ne kadar, Bolşeviklerin zaferini *kaçınılmaz* olarak değerlendirmek tamamen doğru olmasa da, 1917 yılının en dikkati cezbeden yanı ilkbahar ve

yaz aylarında yaşanan Nisan Krizi ve Temmuz Günleri gibi hadiseler neticesinde seçmenlerin önünde duran parti menüsünde sosyalizmin neredeyse tek alternatif olarak görülmesiydi. Sosyalistler iç siyaseti tamamen ele geçirmişti ve Şubat Devrimi sonrası Rus siyasetinin sağ spektrumunda tek elle tutulur opsiyon KADET (Anayasacı Demokratlar) kalmıştı. Bu durumu Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya ile aynı kaderi paylaşan diğer muharip devletlerin siyasi sistemleri ve sosyal tercihleri ile (Macaristan, Finlandiya, Almanya ve Türkiye gibi) mukayese edersek Ekim Devrimi'nin Rusya'ya has dinamikleri derken ne kastedildiği daha net anlaşılabilir. Sonuç olarak, Bolşeviklerin becerisi önce Rusya'nın Batılı metropollerini ve kurumlarını ele geçirip daha sonra bunu tüm yurda dağılacak bir platform olarak kullanıp, nihayet memleketlerine Sovyet biçimini verebilmeleri olmuştur. Öyleyse, Büyük Harpte yer almış ve devrimi gözlemlemiş olan Baron Boris Nol de'nin 1948 yılında iddia ettiği gibi, denilebilir ki "Bolşeviklerin iktidara gelmeleri aynı sosyolojik realitenin iki farklı yüzüdür: Birincisi harp, diğeri ihtilal" (Nolde, 1948: 102).

Kaynakça

- Ascher, Abraham (1988), *The Revolution of 1905, Russia in Disarray* (Stanford: Stanford University Press).
- Ascher, Abraham (1953), "The Kornilov Affair", *Russian Review*, 4: 242-262.
- Asher, Harvey (1970), "The Kornilov Affair", *Russian Review*, 29 (3): 284-303.
- Braudel, Fernand (1992), *On History* (Chicago: University of Chicago Press).
- Bukhovets, Oleg (1988), "Political Consciousness of the Russian Peasantry in the Revolution of 1905-1907", *Russian Review*, 47 (4): 20-39.
- Carr, Edward H. (1950), *The Bolshevik Revolution: 1917 – 1923* (London: Macmillan).
- Chamberlin, William (1935), *The Russian Revolution 1917 – 1921* (New York: The Macmillan Company).
- Chamberlin, William (1970), "The Kornilov Mutiny", Dziewanowski, M. (Der.), *The Russian Revolution: An Anthology* (New York: Thomas Y. Crowell Company).
- Clowes, Edith, Samuel Kassow ve James West (1991), *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia* (Princeton: Princeton University Press).
- Crisp, Olga ve Linda Edmondson (1989), *Civil Rights in Imperial Russia* (New York: Clarendon Press).

- Denikin, Anton (1992) *The White Army* (Cambridge: Ian Faulkner Publishing).
- Emmons, Terence (1995), "Revolution from Above in Russia: Reflections on Natan Eidel'man's Last Book and Related Matters", Taranovski, T. (Der.), *Reform in Modern Russian History* (New York: Woodrow Wilson Center Press).
- Erickson, Healey Ann (1976), *The Russian Aristocracy in Crises, 1905-1907* (Connecticut: Archon Book).
- Ferro, Mark (1971), "The Russian Soldier in 1917: Undisciplined, Patriotic and Revolutionary", *Slavic Review*, 30 (3): 488-508.
- Figes, Orlando (1996), *A People's Tragedy: The Russian Revolution, 1891 – 1924* (London: Pimlico).
- Fitzpatrick, Sheila (1994), *The Russian Revolution* (Oxford: Oxford University Press).
- Fitzpatrick, Sheila (2005), *Tear Off The Masks* (Princeton: Princeton University Press).
- Florinsky, Michael (1949), "Twilight of Absolutism", *Russian Review*, 8 (4): 320-340.
- Gerschenkron, Alexander (1970), "Problems and Patterns of Russian Economic Development", Cherniavsky, M. (Der.), *The Structure of Russian History: Interpretive Essays* (New York: Random House).
- Hamburg, G.M. (1979), "The Russian Nobility on the Eve of the 1905 Revolution", *Russian Review*, 38 (3): 1-22.
- Harcave, Sidney (1964), *First Blood: The Russian Revolution of 1905* (London: The Bodley Head).
- Hasegawa, Tsuyoshi (1981), *The February Revolution: Petrograd 1917* (Seattle: University of Washington Press).
- Hasegawa, Tsuyoshi (2000), "The February Revolution", Edward, Acton ve Vladimir Cherniaev (Der.), *Critical Companion to the Russian Revolution: 1914 – 1921* (Bloomington: Indiana University Press).
- Hosking, Geoffrey (1997), *Russia, People and Empire 1552-1917* (Cambridge: Harvard University Press).
- İşçi, Onur (2006), "Myth Making: The Kornilov Affair in Soviet Historiography", *Tarih İncelemeleri*, XXI (2): 119-138.
- Katkov, George (1980), *Russia 1917: The Kornilov Affair* (New York: Longman Inc).
- Keep, John (1976), *The Russian Revolution: A Study in Mass Mobilization* (London: Weidenfeld and Nicolson).
- Kenez, Peter (1972), "Changes in the Social Composition of the Officer Corps during World War 1", *The Russian Review*, 31 (4): 42-64.
- Kenez, Peter (1980), "The Ideology of the White Movement," *Soviet Studies*, 32 (1): 16-32.
- Kerensky, Alexander (1919), *The Prelude to Bolshevism: The Kornilov Rebellion* (London: T. Fischer Unwin Ltd).
- Kowalski, Ronald (1997), *The Russian Revolution: 1917 – 1921* (London: Routledge).
- McKenzie, Pinter ve Don Rowney (1980), *Russian Officialdom: The Bureaucratization of Russian Society from the Seventeenth to the Twentieth Century* (Chapel Hill: University of North Carolina Press).
- Mehlinger, Howard ve John Thompson (1972), *Count Witte and the Tsarist Government in the 1905 Revolution* (Bloomington: Indiana University Press).

- Miliukov, Pavel (1967), *Political Memoirs 1905-1907* (Ann Arbor: University of Michigan Press) (Çev. Carl Goldberg).
- Moorehead, Alan (1958), *The Russian Revolution* (London: Collins and Hamish Hamilton).
- Nahirny, Vladimir (1983), *The Russian Intelligentsia: From Torment to Silence* (New Jersey: Transaction Books).
- Nolde, Boris (1948), *L'Ancien régime et la révolution russes* (Librarie Armand Colin).
- Orlovsky, Daniel (1991), *The Limits of Reform: The Ministry of Internal Affairs in Imperial Russia, 1802-1881* (Cambridge: Harvard University Press).
- Owen, Thomas (1985), "The Russian Industrial Society and Tsarist Economic Policy, 1867-1905", *The Journal of Economic History*, 45 (3): 587-606.
- Pankratova, Anna (1940), *Pervaya Russkaya Revolyutsiya, 1905-1907 gg.* (Moskva: Politizdat).
- Pares, Bernard (1939), *The Fall of the Russian Monarch: A Study of Evidence* (London: Jonathan Cape).
- Petrosyan, Yuriy Asatovic (1974), *Sovyet Gözüyle Jöntürkler* (Istanbul: Bilgi).
- Pipes, Richard (1997), "Black Bread: Review of A People's Tragedy by Orlando Figes", *The New Republic*, 216:13-36.
- Pipes, Richard (1990), *The Russian Revolution: 1899 – 1919* (New York: Knopf).
- Poe, Marshall (2003), *The Russian Movement in World History* (Princeton: Princeton University Press).
- Raeff, Marc (1979), "The Bureaucratic Phenomenon of Imperial Russia, 1700-1905", *American Historical Review*, 84 (2): 401-421.
- Read, Christopher (1996), *From Tsar to Soviets: The Russian People and Their Revolution* (London: UCL Press).
- Richard, Robbins (1975), *Famine in Russia: 1891-1892* (New York: Columbia University Press).
- Rieber, Alfred (1978), "Bureaucratic Politics in Imperial Russia", *Social Science History*, 2 (4): 399-413.
- Roosa, Ruth (1972), "Russian Industrialists and 'State Socialism', 1906-17", *Soviet Studies*, 23 (3): 395-417.
- Salisbury, Harrison (1978), *Black Night, White Snow: Russian Revolutions, 1905-1917* (New York: Doubleday).
- Saul, Norman (1973), "Lenin's decision to Seize Power: The Influence of Events in Finland", *Soviet Studies*, 24 (4): 491-505.
- Schimmelpenninck Van der Oye, David (2001), *Toward the Rising Sun: Russian Ideologies of Empire and the Path to War with Japan* (DeKalb: Northern Illinois University Press).
- Senchakova, Larisa (1994), *Prigovory i Nakazy Rossiiskogo Krestianstva 1905-1907 gg.: Po Materialam Tsentralnykh Gubernii* (Moskva: Institut Rossiiskoi istorii).
- Service, Robert (1992), *Society and Politics in the Russian Revolution* (New York: St. Martin's Press).
- Shanin, Teodor (1986), *Russia, 1905-07: Revolution as a Moment of Truth* (New Haven: Yale University Press).
- Skocpol, Theda (1979), "State and Revolution: Old Regimes and Revolutionary Crises in France, Russia and China", *Theory and Society*, 7: 1-10.

- Sohrabi, Nadir (1995), "Historicizing Revolutions: Constitutional Revolutions in the Ottoman Empire, Iran and Russia, 1905-1908", *The American Journal of Sociology*, 100 (6): 138-145.
- Spector, Ivan (1962), *The First Russian Revolution and Its Impact on Asia* (New Jersey: Prentice Hall).
- Starr, Frederick (1972), *Decentralization and Self-Government in Russia, 1830-1870* (Princeton: Princeton University Press).
- Steinberg, Jonathan (2005), *The Russo-Japanese War in Global Perspective: World War Zero* (Leiden: Brill).
- Stepniak, Sergei (1997), *The Russian Peasantry* (London: Sonnenschein).
- Stone, Norman (1975), *The Eastern Front: 1914-17* (New York: Charles Scribner's Sons).
- Stone, Norman (1999), *Europe Transformed, 1878 – 1919* (Oxford: Blackwell Publishers).
- Struve, Peter (1994), *The Intelligentsia and Revolution* (New York: M.E. Sharp) (Çev. M. S. Shatz ve J. E. Zimmerman).
- Tager, Alexander (1935), *The Decay of Czarism: The Beiliss Trial* (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America).
- Turnbull, Daniel (1989), "The Defeat of Popular Representation, December 1904: Prince Mirskii, Witte and the Imperial Family", *Slavic Review*, 48 (1): 59-78.
- Von Hagen, Mark (1997), "The Russian Empire," Barkey, Karen ve Mark von Hagen (Der.) *After Empire: Multiethnic Societies and Nation Building* (Colorado: Westview Press).
- Wildman, Alan (1992), "Officers of the General Staff and the Kornilov Movement", Frankel, Rogovin Edith ve Baruch Knei-Paz (Der.), *Revolution in Russia: Reassessments of 1917* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Witte, Sergei (1909), *The Memoirs of Count Witte* (New York: Double Day) (Çev. Abraham Yarmolinsky).
- Wood, Alan (1981), "Russia-1905: Dress Rehearsal for Revolution", *History Today*, 31: 28-39.